

RETTENS DOM (Første Udvidede Afdeling)

28. februar 2002 *

I sag T-308/94,

Cascades SA, Bagnolet (Frankrig), ved avocat J.-Y. Art, og med valgt adresse i Luxembourg,

sagsøger,

mod

Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved R. Lyal og É. Gippini Fournier, som befuldmægtigede, og med valgt adresse i Luxembourg,

sagsøgt,

angående en påstand om annullation af Kommissionens beslutning 94/601/EF af 13. juli 1994 om en procedure i henhold til EF-traktatens artikel 85 (IV/C/33.833 — Karton) (EFT L 243, s. 1),

* Processprog: fransk.

har

DE EUROPÆISKE FÆLLESSKABERS RET I FØRSTE INSTANS
(Første Udvidede Afdeling)

sammensat af præsidenten, B. Vesterdorf, og dommerne K. Lenaerts, J. Pirrung,
M. Vilaras og N.J. Forwood,

justitssekretær: fuldmægtig D. Christensen,

på grundlag af Rettens dom af 14. maj 1998,

på grundlag af Domstolens dom af 16. november 2000,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 2. oktober 2001,

afsagt følgende

Dom

Faktiske omstændigheder

- 1 Den foreliggende sag vedrører Kommissionens beslutning 94/601/EF af 13. juli 1994 om en procedure i henhold til EF-traktatens artikel 85 (IV/C/33.833 —

Karton) (EFT L 243, s. 1), som berigtiget inden offentliggørelsen ved Kommissionens beslutning af 26. juli 1994 (K(94) 2135 endelig udg.) (herefter »beslutningen«). Ved beslutningen blev 19 producenter, der leverer karton inden for Fællesskabet, pålagt bøder for overtrædelser af EF-traktatens artikel 85, stk. 1 (nu artikel 81, stk. 1, EF).

2 Beslutningens konklusion lyder således:

»Artikel 1

Buchmann GmbH, Cascades SA, Enso-Gutzeit Oy, Europa Carton AG, Finnboard — the Finnish Board Mills Association, Fiskeby Board AB, Gruber & Weber GmbH & Co. KG, Kartonfabriek »De Eendracht« NV (der handler under navnet BPB de Eendracht), NV Koninklijke KNP BT NV (tidligere Koninklijke Nederlandse Papierfabrieken NV), Laakmann Karton GmbH & Co. KG, Mo och Domsjö AB (MoDo), Mayr-Melnhof Kartongesellschaft mbH, Papeteries de Lancey SA, Rena Kartonfabrik A/S, Sarrió SpA, SCA Holding Ltd (tidligere Reed Paper & Board (UK) Ltd), Stora Kopparbergs Bergslags AB, Enso Española (tidligere Tampella Española SA) og Moritz J. Weig GmbH & Co. KG har overtrådt artikel 85, stk. 1, i EF-traktaten ved deltagelse

— i Buchmann's og Rena's tilfælde fra omkring marts 1988 og i hvert fald til slutningen af 1990

— hvad angår Enso Española i hvert fald fra marts 1988 til i hvert fald udgangen af april 1991

— i Gruber & Weber's tilfælde i hvert fald fra 1988 og indtil slutningen af 1990

— i de andre tilfælde fra midten af 1986 og i hvert fald til april 1991

i en aftale og samordnet praksis, der startede medio 1986, og som indebar, at leverandører af karton i EF

— samledes regelmæssigt ved en række hemmelige og institutionaliserede møder for at diskutere og nå til enighed om en fælles brancheplan med henblik på at begrænse konkurrencen

— nåede til enighed om regelmæssige prisstigninger for hver produktkvalitet i den enkelte nationale valuta

— planlagde og iværksatte samtidige og ensartede prisstigninger i hele EF

— nåede til forståelse om at fastholde markedsandelene for de store producenter på konstante niveauer, dog med mulighed for ændring fra tid til anden

- traf i stigende grad siden begyndelsen af 1990 samordnede foranstaltninger til styring af leverancer af produktet i EF for derved at sikre gennemførelsen af de nævnte samordnede prisstigninger

- udvekslede forretningsmæssige oplysninger om leverancer, priser, midlertidige produktionsstandsninger, ordrebeholdninger, kapacitetsudnyttelsesgrader osv. til støtte for nævnte forholdsregler.

[...]

Artikel 3

Følgende bøder pålægges nedennævnte virksomheder for den overtrædelse, der er omhandlet i artikel 1:

[...]

ii) Cascades SA, en bøde på 16 200 000 ECU

[...]«

- 3 Det fremgår af beslutningen, at overtrædelsen fandt sted gennem organet »Product Group Paperboard« (herefter »PG Paperboard«), der omfattede en række grupper eller udvalg.
- 4 Under dette organ oprettedes i midten af 1986 et udvalg, »Presidents Working Group« (herefter »PWG«), der bestod af repræsentanter for den øverste ledelse for de største kartonproducenter i Fællesskabet (ca. otte).
- 5 PWG's formål var navnlig drøftelse og opnåelse af enighed vedrørende markeder, markedsandele, priser og kapacitet. Gruppen traf navnlig generelle beslutninger om tidspunkterne for og størrelsen af de prisforhøjelser, som producenterne skulle gennemføre.
- 6 PWG refererede til »Direktørkonferencen« (herefter »PC«), i hvis møder næsten samtlige administrerende direktører for virksomhederne deltog (mere eller mindre regelmæssigt). I den relevante periode holdt PC møde to gange om året.
- 7 I slutningen af 1987 oprettedes »Joint Marketing Committee« (herefter »JMC«). Dette udvalgs hovedopgave var at bestemme, hvorvidt og i bekræftende fald hvorledes der kunne gennemføres prisforhøjelser, samt at fastlægge enkelthederne i forbindelse med de prisinitiativer, der besluttedes af PWG, for hvert af de berørte lande og for de store kunder med henblik på at gennemføre et ensartet prissystem i Europa.
- 8 Det Økonomiske Udvalg (herefter »DØU«) drøftede bl.a. prisbevægelser på de nationale markeder og ordrebeholdninger og meddelte resultaterne af sine undersøgelser til JMC, eller indtil udgangen af 1987 til dens forgænger,

Marketing Committee. DØU, der bestod af flertallet af de berørte virksomheders marketingdirektører, holdt møder flere gange om året.

- 9 Det fremgår endvidere af beslutningen, at Kommissionen antog, at PG Paperboard's aktiviteter befordredes ved hjælp af udveksling af oplysninger gennem Fides, der er et forvaltningsinstitut med hjemsted i Zürich (Schweiz). Det fremgår af beslutningen, at de fleste af PG Paperboard's medlemmer sendte regelmæssige rapporter om ordrer, produktion, omsætning og kapacitetsudnyttelse til Fides. Rapporterne blev behandlet i Fides-systemet, og de samlede data blev udsendt til medlemmerne.
- 10 Sagsøgeren Cascades SA (herefter »Cascades«) blev oprettet i september 1985. Størstedelen af aktiekapitalen indehaves af det canadiske selskab Cascades Paperboard International Inc.
- 11 Den canadiske koncern gik ind på det europæiske kartonmarked i maj 1985 ved at overtage selskabet Cartonnerie Maurice Franck (senere Cascades La Rochette SA). I maj 1986 erhvervede Cascades kartonfabrikken Blendecques (senere Cascades Blendecques SA).
- 12 Det fremgår af beslutningen, at det belgiske selskab Van Duffel NV (herefter »Duffel«) og det svenske selskab Djupafors AB (herefter »Djupafors«), som blev overtaget af sagsøgeren henholdsvis den 1. marts og den 1. april 1989 (tabel 8 i bilagene til beslutningen), inden overtagelsen deltog i det i beslutningens artikel 1 omhandlede kartel. I 1989 skiftede de to virksomheder navn, og de fortsatte med at bestå som særskilte datterselskaber i Cascades-koncernen (beslutningens betragtning 147). Kommissionen fandt imidlertid, at beslutningen burde rettes til Cascades-koncernen ved sagsøgeren for så vidt angår de pågældende to virksomheders deltagelse i kartellet såvel i perioden før som perioden efter Cascades' overtagelse af virksomhederne.

- 13 Det fremgår endelig af beslutningen, at sagsøgeren deltog i møderne i PWG, JMC og DØU i perioden fra midten af 1986 til april 1991. Selskabet blev af Kommissionen betragtet som en af kartellets »hovedmænd«, der måtte bære et særligt ansvar.
- 14 Sagsøgeren anlagde nærværende sag ved stævning indleveret til Rettens Justitskontor den 6. oktober 1994.
- 15 Ved særskilt dokument indleveret til Rettens Justitskontor den 4. november 1994 indgav sagsøgeren endvidere en begæring om udsættelse af gennemførelsen af beslutningens artikel 3 og 4. Ved kendelse af 17. februar 1995 (sag T-308/94 R, Cascades mod Kommissionen, Sml. II, s. 265) bestemte Rettens præsident, at sagsøgerens forpligtelse til at stille en bankgaranti til fordel for Kommissionen med henblik på at undgå, at den bøde, der var pålagt virksomheden ved beslutningens artikel 3, ikke omgående ville blive søgt inddrevet, blev udsat på bestemte vilkår. Det blev endvidere pålagt sagsøgeren at meddele Kommissionen visse særlige oplysninger inden for en bestemt frist.
- 16 Ved dom af 14. maj 1998, sag T-308/94, Cascades mod Kommissionen (Sml. II, s. 925, herefter »Rettens dom«), frifandt Retten Kommissionen for den principale påstand om annullation af beslutningen, i det omfang den vedrører sagsøgeren, og for den subsidiære påstand om nedsættelse af bøden. Den forkastede bl.a. anbringendet om, at Cascades ikke kunne gøres ansvarlig for Duffel's og Djupafors' adfærd forud for overtagelsen af disse virksomheder.
- 17 Ved appelskrift indleveret til Domstolens Justitskontor den 23. juli 1998 iværksatte sagsøgeren i henhold til artikel 49 i EF-statutten for Domstolens appel af Rettens dom.

- 18 Sagsøgeren gjorde tre anbringender gældende til støtte for appellen.
- 19 Sagsøgeren var for det første af den opfattelse, at begrundelsen for Rettens dom var selvmodsigende, idet Retten ikke havde draget konsekvenserne af sine egne konstateringer vedrørende den utilstrækkelige begrundelse for beslutningen for så vidt angår fastlæggelsen af det generelle bødeniveau.
- 20 Sagsøgeren anførte for det andet, at Retten havde anlagt en forkert fortolkning af begrebet »overtrædelsens virkninger på markedet« og under alle omstændigheder havde tilsidesat proportionalitetsprincippet ved ikke at nedsætte den af Kommissionen pålagte bøde, selv om den fastslog, at Kommissionen ikke havde ført bevis for samtlige de virkninger, den lagde til grund ved fastlæggelsen af det generelle bødeniveau.
- 21 Sagsøgeren gjorde for det tredje gældende, at Retten havde overtrådt forbuddet mod forskelsbehandling ved at have godkendt de kriterier, som Kommissionen anvendte i forbindelse med spørgsmålet om ansvaret for den adfærd, der blev udvist af virksomheder, der blev overdraget, mens overtrædelsen fandt sted.
- 22 I sin dom af 16. november 2000, sag C-279/98 P, Cascades mod Kommissionen (Sml. I, s. 9693, herefter »Domstolens dom«), forkastede Domstolen det første og det andet anbringende.

23 Den tiltrådte derimod det tredje anbringende. Domstolen udtalte i den forbindelse:

»74 Det bemærkes [...], at Retten i den appellerede doms præmis 148 fastslog, at »såfremt et selskab før overdragelsen selv havde deltaget i overtrædelsen, afhæng afgørelsen af, hvem beslutningen skulle rettes til — det overdragne selskab eller det nye moderselskab — således alene af de i beslutningens betragtning 143 opstillede kriterier«.

75 Det fremgår af beslutningens betragtning 143, at for så vidt angår »angiveligt uafhængige datterselskaber, har Kommissionen principielt behandlet den enhed, der er anført i PG Paperboard's medlemsfortegnelser, som den "virksomhed", denne procedure vedrører, dog med følgende undtagelser:

1) såfremt mere end et selskab i en koncern deltog i overtrædelsen, eller

2) såfremt der foreligger udtrykkelige beviser for, at koncernens moderselskab har været involveret i datterselskabets deltagelse i kartellet

vedrører proceduren koncernen (repræsenteret ved moderselskabet)«.

76 I det foreliggende tilfælde fastslog Retten i den appellerede doms præmis 157, at på tidspunktet for overtagelsen af Djupafors og Duffel »deltog [de to selskaber] i en overtrædelse, som sagsøgeren også medvirkede i gennem selskaberne Cascades La Rochette og Cascades Blendecques«, hvorefter den i præmis 158 konkluderede:

»Under disse omstændigheder kunne Kommissionen lade sagsøgeren ifalde ansvar for Djupafors' og Duffel's adfærd såvel for tiden før som efter, at sagsøgeren erhvervede disse selskaber. Det påhvilede sagsøgeren som moderselskab at træffe samtlige de foranstaltninger over for sine datterselskaber, der var nødvendige for at hindre, at den overtrædelse, som virksomheden ikke kunne være uvidende om, fortsat fandt sted.«

77 Det er rigtigt, at appellanten skulle anses for ansvarlig for de to omhandlede datterselskabers adfærd fra tidspunktet for overtagelsen af selskaberne, men det var ikke godtgjort, at selskabet kunne gøres ansvarligt for deres tidligere retsstridige adfærd.

78 Det er nemlig som udgangspunkt den fysiske eller juridiske person, der ledte den pågældende virksomhed på det tidspunkt, hvor overtrædelsen blev begået, der er ansvarlig for overtrædelsen, selv om det på tidspunktet for vedtagelsen af den beslutning, hvorved overtrædelsen blev fastslået, var en anden person, der havde ansvaret for virksomhedens drift.

79 I det foreliggende tilfælde fremgår det af den appellerede dom, at Djupafors og Duffel selvstændigt deltog i overtrædelsen fra midten af 1986, indtil de blev overtaget af appellanten i marts 1989 (jf. den appellerede doms præmis 18). Desuden blev de to selskaber ikke blot opslugt af appellanten, idet de

fortsatte deres aktiviteter som datterselskaber af appellanten. De må derfor selv bære ansvaret for den retsstridige adfærd, de udviste, inden de blev overtaget af appellanten, uden at denne kan anses for ansvarlig herfor.

80 Det må derfor fastslås, at Retten har begået en retlig fejl ved at anse appellanten for ansvarlig for de overtrædelser, der blev begået af selskaberne Duffel og Djupafors forud for appellantens overtagelse af disse selskaber, hvorfor den appellerede dom må ophæves.«

24 I præmis 82 udtalte Domstolen, at »[d]a det ikke fremgår af sagsakterne, hvor stor en del af bøden der kan henføres til det forhold, at Duffel og Djupafors selv deltog i kartellet fra midten af 1986, indtil de blev overtaget af appellanten i marts 1989, bør sagen hjemvises til Retten, således at denne kan tage stilling til bødens størrelse under hensyn til ovenstående, idet afgørelsen om sagens omkostninger bør udsættes«.

25 Domstolen ophævede derfor delvis Rettens dom, »for så vidt som Cascades SA gøres ansvarlig for de overtrædelser, der blev begået af Van Duffel NV og Djupafors AB i perioden fra midten af 1986 til og med februar 1989« (domskonklusionens punkt 1), idet den i øvrigt forkastede appellen, hjemviste sagen til Retten og udsatte afgørelsen om sagens omkostninger.

26 Sagen er henvist til Rettens Første Udvidede Afdeling.

27 I henhold til artikel 119 i Rettens procesreglement har sagsøgeren og sagsøgte indgivet et skriftligt indlæg.

28 På grundlag af den refererende dommers rapport har Retten (Første Udvidede Afdeling) besluttet at indlede den mundtlige forhandling. Den har med henblik på sagens tilrettelæggelse opfordret Kommissionen til at besvare et spørgsmål skriftligt, og Kommissionen har besvaret dette spørgsmål inden for den fastsatte frist.

29 Parterne har afgivet mundtlige indlæg og besvaret spørgsmål fra Retten under retsmødet den 2. oktober 2001

Parternes påstande for Retten efter hjemvisningen

30 Sagsøgeren har nedlagt følgende påstande:

— Den bøde, der er pålagt sagsøgeren ved beslutningens artikel 3, nedsættes.

— Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger.

31 Kommissionen har nedlagt følgende påstande:

- Bøden fastsættes til et passende beløb under hensyn til sagsøgerens ansvar i forbindelse med den konstaterede overtrædelse.

- Sagsøgeren tilpligtes at betale sagens omkostninger.

Retlige bemærkninger

Parternes argumenter

- 32 Sagsøgeren har draget to konsekvenser af Domstolens dom, hvorefter Cascades ikke kan gøres ansvarlig for Duffel's og Djupafors' adfærd forud for Cascades' overtagelse af disse virksomheder. Den pågældende adfærd har betydning for den omsætning, der skal tages i betragtning ved fastsættelsen af størrelsen af Cascades' bøde, og bødesatsen.
- 33 For det første bør den omsætning, der skal tages i betragtning ved fastsættelsen af bødens størrelse, nedsættes. I henhold til den af Kommissionen anvendte metode for udmålingen af bøderne blev Cascades' bøde nemlig beregnet på grundlag af den omsætning, der svarede til hele Cascades-koncernens salg af karton i 1990 inden for Fællesskabet, herunder Duffel's og Djupafors' salg af karton.

- 34 Sagsøgeren har forklaret, at den omsætning, Kommissionen lagde til grund, beløber sig til 180 mio. ECU, dvs. 1,244 mia. FRF ifølge den af Kommissionen anvendte omregningskurs. Dette beløb svarer til summen af omsætningen ved salg af karton i 1990 inden for Fællesskabet foretaget af Cascades Blendecques-La Rochette (herefter »Blendecques-La Rochette«) (877 mio.), af Djupafors (186 mio.) og af Duffel (180 mio.).
- 35 Selskabet har også anfægtet den varighed af deltagelsen i overtrædelsen, som Kommissionen lagde til grund ved beregningen af dets bøde, nemlig 60 måneder (fra juni 1986 til maj 1991). Da Domstolen har fastslået, at Cascades ikke kunne gøres ansvarlig for de overtrædelser, der blev begået af selskaberne Duffel og Djupafors forud for overtagelsen af disse, bør den af Kommissionen anvendte periode for deltagelse i overtrædelsen for selskabets vedkommende nedsættes forholdsmæssigt, når den nævnte periode er kortere end 60 måneder. Selskaberne Duffel og Djupafors blev overtaget henholdsvis den 1. marts og den 1. april 1989.
- 36 Efter den af Kommissionen anvendte beregningsmetode er den omsætning, der skal tages i betragtning med henblik på fastsættelsen af Cascades' bøde, således et resultat af følgende regnestykke:

$877 \text{ mio.} \times 1/6,91 \times 33/60$ (for den overtrædelse, der blev lagt Blendecques-La Rochette til last for perioden fra juni 1986 til februar 1989), dvs. 69,8 mio. ECU

+

$(877 \text{ mio.} + 180 \text{ mio.}) \times 1/6,91 \times 1/60$ (for den overtrædelse, der blev lagt Blendecques-La Rochette og Duffel til last i marts 1989), dvs. 2,55 mio. ECU

+

1,244 mia. \times 1/6,91 \times 26/60 (for den overtrædelse, der blev lagt Blendecques-La Rochette, Duffel og Djupafors til last for perioden april 1989 til maj 1991), dvs. 78 mio. ECU,

dvs. 150 mio. ECU.

- 37 For det andet har sagsøgeren erindret om, at Kommissionen for selskabets vedkommende anvendte satsen 9% på den relevante omsætning og ikke 7,5%, fordi Cascades blev betragtet som en af »hovedmændene« i kartellet.
- 38 Selskabet har hele tiden benægtet, at det handlede som »hovedmand« i kartellet. Det deltog i møderne i PWG, fordi de andre medlemmer af dette organ krævede det allerede i 1986 for bedre at kunne overvåge selskabets adfærd på markedet. Retten fandt dog, at selskabet ikke havde ført tilstrækkeligt bevis for denne påstand.
- 39 Det forhold, at Cascades ikke kan gøres ansvarlig for Duffel's og Djupafors' adfærd mellem 1986 og 1989, udgør et yderligere bevis, som støtter alle de andre beviser, som tidligere er blevet fremført af Cascades, for, at selskabet ikke deltog frivilligt i møderne i PWG.
- 40 Ifølge beslutningen (betragtning 170) bestod PWG af de største europæiske kartonproducenter. Da Cascades ikke kan gøres ansvarlig for Duffel's og Djupafors' adfærd før 1989, kan der ikke tages hensyn til disse to selskabers salg ved fastlæggelsen af Cascades' relative vægt på det europæiske marked i 1986. I

løbet af dette år udgjorde Cascades' salg af kartonkvaliteten GC (karton med hvidt dæklag, der normalt anvendes til emballering af fødevarer) og af kartonkvaliteten GD (bleget æskekarton, der normalt anvendes til emballering af nonfoodprodukter) i Europa kun henholdsvis 4% og 6% af det samlede salg, mens markedsandelene for hvert af de øvrige medlemmer af PWG (alene med undtagelse af KNP) lå mellem 15% og 30% for den ene eller den anden kartonkvalitet.

- 41 Sagsøgeren finder således, at selskabet ikke var blandt de største kartonproducenter ved oprettelsen af PWG, og at dets tilstedeværelse under møderne i PWG derfor ikke kunne skyldes selskabets størrelse. Som forklaret af selskabet under den oprindelige sag ved Retten, skyldtes dets tilstedeværelse under møderne i PWG, at »hovedmændene« ønskede at holde Cascades under deres umiddelbare opsyn. Det er derfor en åbenbar fejl at tilskrive Cascades rollen som »hovedmand«.
- 42 Selskabet har på baggrund af ovenstående konkluderet, at bøden bør beregnes ved at anvende en grundsats på 7,5% på omsætningen på 150 mio. ECU. Bøden vil således beløbe sig til 11,25 mio. ECU.
- 43 Kommissionen finder på grundlag af præmis 79 og 80 i Domstolens dom, at Cascades ikke kan gøres ansvarlig for Djupafors' og Duffel's retsstridige adfærd før marts 1989, og at de to selskaber selv må bære ansvaret for den pågældende adfærd.
- 44 Det skal således undersøges, om og — i bekræftende fald — i hvilket omfang det forhold, at Duffel og Djupafors selv er ansvarlige for deres deltagelse i kartellet forud for marts/april 1989, skal føre til en nedsættelse af den bøde, der er blevet pålagt Cascades-koncernen.

- 45 Kommissionen har i den forbindelse tilbagevist de af Cascades fremførte parametre for beregningen af bødenedsættelsen med den begrundelse, at de hviler på forkerte forudsætninger. Den finder for det første, at det ikke er logisk at basere sig på Duffel's og Djupafors' omsætning i 1990 ved beregningen af den del af bøden, der svarer til de to selskabers deltagelse, inden de blev overtaget af Cascades. At anvende omsætningen i 1990, hvor de ikke længere selv var ansvarlige, ville være ensbetydende med at tillægge deres deltagelse i kartellet før 1989 en større relativ vægt end den, som den reelt havde. Deres omsætning steg nemlig betydeligt mellem 1989 og 1990. Kommissionen er for det andet af den opfattelse, at den af sagsøgeren foreslåede beregningsmetode fjerner en del af det ansvar, der påhviler Cascades som »hovedmand«, selv om selskabet havde en sådan rolle allerede før 1989. Dette yderligere ansvar bør fortsat påhvile Cascades, selv om selskabet ikke længere bærer ansvaret for Duffel's og Djupafors' adfærd forud for overtagelsen disse virksomheder.
- 46 Ud fra den forudsætning, at bøden skal nedsættes, har Kommissionen foreslået en beregningsmetode, som går ud på at nedsætte den bøde, der er pålagt Cascades, med de bøder, der ville blive pålagt Duffel og Djupafors for de overtrædelser, de begik, inden de blev overtaget af Cascades, hvis de skulle bære ansvaret for deres handlinger.
- 47 En sådan beregning ville blive foretaget på grundlag af Duffel's og Djupafors' omsætning i 1988 svarende til det sidste regnskabsår før Cascades' overtagelse af selskaberne, dvs. henholdsvis 145 mio. og 113 mio. FRF.
- 48 Kommissionen har tilføjet, at Duffel og Djupafors inden overtagelsen ikke var medlemmer af PWG og således ikke kan betegnes som »hovedmænd«. Bødesatsen bør derfor i henhold til den metode, der blev fulgt i 1994, være 7,5% af referenceomsætningen.

- 49 Den teoretiske bøde, som Kommissionen ville skulle pålægge Duffel og Djupafors for deres individuelle handlinger, kunne beløbe sig til henholdsvis 865 593 ECU ($33/60 \times 7,5\% \times 145\,000\,000 \text{ FRF} = 5\,981\,250 \text{ FRF}$) og 695 007 ECU ($34/60 \times 7,5\% \times 113\,000\,000 \text{ FRF} = 4\,802\,500 \text{ FRF}$).
- 50 Det beløb, som Cascades' bøde skal nedsættes med, ville dermed højst kunne være 1 560 600 ECU, således at sagsøgerens bøde ville blive på 14 639 400 ECU.
- 51 Kommissionen har imidlertid erindret om, at Retten skal vurdere samtlige sagens omstændigheder med henblik på at fastsætte en passende bøde, nemlig for det første at Cascades under proceduren ved Kommissionen hele tiden præsenterede sig som repræsentant for Duffel og Djupafors, for det andet at de bøder, der pålægges Duffel og Djupafors for deres adfærd forud for overtagelsen, i realiteten vil belaste Cascades-koncernens formue, for det tredje at kartellet i visse henseender havde en større »intensitet« i den sidste periode (beslutningens artikel 1, næstsidste led), og for det fjerde at en betydelig nedsættelse af bøden ville have den urimelige virkning, at Cascades begunstiges i forhold til de andre »hovedmænd« i kartellet. I relation til sidstnævnte har Kommissionen konstateret, at Cascades' bøde, således som den er blevet beregnet af selskabet selv, ville svare til 6,18% af koncernens relevante omsætning i 1990.
- 52 Kommissionen har anført, at sagsøgeren i den anden del af sit indlæg anmoder Retten om at tage selskabets rolle som »hovedmand« som konstateret i beslutningen op til fornyet overvejelse. Spørgsmålet om, hvorvidt sagsøgeren kunne betegnes som »hovedmand«, blev imidlertid allerede endeligt afgjort ved Rettens dom (præmis 207 ff., navnlig præmis 225-236), idet sagsøgeren ikke anfægtede den pågældende vurdering i forbindelse med appellen til Domstolen, og da Rettens dom ved Domstolens dom kun blev ophævet, »for så vidt som Cascades SA gøres ansvarlig for de overtrædelser, der blev begået af Van Duffel NV og Djupafors AB i perioden fra midten 1986 til og med februar 1989«.

- 53 Kommissionen har derfor kun for fuldstændighedens skyld gjort gældende, at påberåbelsen af Cascades' begrænsede økonomiske vægt ikke har støtte i de faktiske forhold. I 1990 udgjorde selskabets økonomiske vægt 7% af den europæiske kartonproduktionskapacitet (beslutningens niende betragtning). I 1986 stod Cascades for 4% af salget af GC-karton i Europa og 6% af salget af GD-karton i Europa. Det kan på den baggrund ikke konkluderes, at Cascades var en ubetydelig aktør.
- 54 Kommissionen har henvist til, at det hovedkriterium, der i beslutningen blev anvendt med henblik på afgørelsen af, om en virksomhed kunne betegnes som »hovedmand«, under alle omstændigheder var, om den var medlem af PWG, og at dette var tilfældet for Cascades' vedkommende.

Retten bemærkninger

Twistens genstand

- 55 I Domstolens dom blev det fastslået, at det ikke fremgik af sagsakterne, hvor stor en del af Cascades' bøde der kunne henføres til det forhold, at Duffel og Djupafors selv deltog i kartellet fra midten af 1986, indtil de blev overtaget af sagsøgeren i marts 1989. Domstolen besluttede derfor, at »sagen hjemvises til Retten, således at denne kan tage stilling til bødens størrelse under hensyn til ovenstående, idet afgørelsen om sagens omkostninger bør udsættes« (præmis 82).
- 56 I de indlæg, parterne har indleveret efter sagens hjemvisning til Retten, er de enige om, at det alene tilkommer Retten igen at tage stilling til størrelsen af Cascades' bøde.

Principperne for fastsættelsen af bøden

- 57 På baggrund af parternes argumentation drejer det sig nærmere bestemt om at afgøre, ud fra hvilke principper bøden skal nedsættes. Parternes argumenter vedrørende disse principper er forskellige, og de har hver især anbefalet, at deres metode benyttes. Det må i denne forbindelse konstateres, at valget af metode har en direkte indvirkning på bødenedsættelsens størrelse, idet den udgør 11 250 000 EUR eller 14 639 400 EUR, alt efter om man vælger sagsøgerens eller Kommissionens metode, med forbehold af en eventuel hensyntagen til faktorer, som vil kunne ændre bødens størrelse, og som Retten vil kunne lægge vægt på i medfør af den fulde prøvelsesret, der tilkommer den i henhold til artikel 229 EF og artikel 17 i Rådets forordning nr. 17 af 6. februar 1962, første forordning om anvendelse af bestemmelserne i traktatens artikel [81] og [82] (EFT 1959-1962, s. 81).
- 58 Der skal indledningsvis erindres om, at Duffel og Djupafors blev overtaget af sagsøgeren henholdsvis den 1. marts og den 1. april 1989 (præmis 12 ovenfor).
- 59 Endvidere bemærkes, at sagsøgerens omsætning i 1990 på Fællesskabets kartonmarked udgjorde nøjagtig 1 244 200 000 FRF, dvs. 180 057 890 ECU efter den af Kommissionen anvendte omregningskurs. Ifølge svaret af 27. juni 1991 på begæringen om oplysninger i medfør af artikel 11 i forordning nr. 17 består den pågældende omsætning nemlig af summen af de individuelle omsætninger for Blendecques-La Rochette (877,5 mio. FRF), Duffel (180,3 mio. FRF) og Djupafors (186,4 mio. FRF). Forskellen mellem disse tal og dem, sagsøgeren har lagt til grund i sin argumentation, skyldes den afrunding nedad, som selskabet har foretaget (jf. præmis 36 ovenfor). Retten vil imidlertid fastsætte bøden på grundlag af omsætningerne, således som de fremgår af sagens akter.

- 60 Endelig skal der med henblik på at kunne vurdere værdien af de kriterier, som sagens parter har fremført, erindres om, hvorledes Kommissionen fastsatte størrelsen af de bøder, der fremgår af beslutningens artikel 3.
- 61 I henhold til de detaljerede forklaringer, Kommissionen gav i 1997 som svar på et skriftligt spørgsmål fra Retten, blev der pålagt bøder, der for »hovedmændene« i kartellet, herunder Cascades, som udgangspunkt var på 9% af omsætningen på kartonmarkedet i Fællesskabet i 1990 i de virksomheder, beslutningen var rettet til, og på 7,5% for de øvrige virksomheders vedkommende. Det blev i relation til Cascades lagt til grund, at overtrædelsen varede 60 måneder (fra juni 1986 til slutningen af maj 1991). Cascades fik ingen nedsættelse for at have samarbejdet med Kommissionen under den administrative procedure (beslutningens betragtning 171 og 172). Der blev som resultat heraf pålagt sagsøgeren en bøde på 16 200 000 ECU (beslutningens artikel 3).
- 62 I det foreliggende tilfælde gør en fortolkning af præmisserne i Domstolens dom baseret på ordlyden og konteksten såvel som ligebehandlingsprincippet det påkrævet at beregne sagsøgerens bøde på grundlag af den omsætning, der i 1990 blev opnået ved det salg af karton i Fællesskabet, som blev foretaget af de tre pågældende enheder, Blendecques-La Rochette, Duffel og Djupafors, idet der alene tages hensyn til de perioder, hvor sagsøgeren kan gøres ansvarlig for de konstaterede overtrædelser.
- 63 Bemærkningen i præmis 79 i Domstolens dom om, at Djupafors og Duffel »selv [må] bære ansvaret for den retsstridige adfærd, de udviste, inden de blev overtaget af appellanten, uden at denne kan anses for ansvarlig herfor«, betyder nemlig ikke, at de hver især skal pålægges bøder for deres retsstridige handlinger forud for overtagelsen, men blot at de er ansvarlige herfor. Med den pågældende udtalelse fastslås det således på en anden måde, at Cascades ikke kunne gøres ansvarlig for deres retsstridige adfærd i perioden forud for overtagelsen (præmis 77 i Domstolens dom).

- 64 Det kan således ikke udledes af udtalelserne i Domstolens dom, at Retten er forpligtet til i forbindelse med fastsættelsen af Cascades' bøde at tage hensyn til den bøde, som Kommissionen kunne have pålagt dem for den pågældende adfærd. Det følger heraf, at Retten ikke skal vurdere, hvilken betydning, de sanktioner, som Kommissionen kunne have pålagt Duffel og Djupafors, hvis den havde truffet beslutninger rettet til disse selskaber, skal have for Cascades' bøde, men fastlægge Cascades' bøde alene under hensyntagen til Duffel's og Djupafors' deltagelse i kartellet i perioden efter sagsøgerens overtagelse af disse selskaber.
- 65 Desuden er det i overensstemmelse med ligebehandlingsprincippet nødvendigt at fastsætte de bøder, der pålægges virksomheder, der har deltaget i en aftale eller en samordnet praksis i strid med traktatens artikel 85, stk. 1, efter samme metode, medmindre der fremføres en objektiv begrundelse for ikke at følge denne metode (jf. i samme retning Domstolens domme af 16.11.2000, henholdsvis sag C-280/98 P, Weig mod Kommissionen, Sml. I, s. 9757, præmis 63-68, og sag C-291/98 P, Sarrío mod Kommissionen, Sml. I, s. 9991, præmis 97-99). I det foreliggende tilfælde finder Retten, at der ikke findes en sådan objektiv begrundelse, hvorfor Cascades' bøde i princippet skal fastsættes i henhold til den metode, som Kommissionen anvendte i forhold til samtlige de i beslutningens artikel 3 nævnte virksomheder, der blev pålagt en bøde, hvilket også indebærer anvendelse af den samme gennemsnitlige vekselkurs som den, Kommissionen anvendte, dvs. 6,91 FRF/ECU for 1990.
- 66 Sagsøgerens bøde vil derfor blive beregnet under hensyn til følgende: for perioden forud for overtagelsen af Duffel, dvs. perioden fra juni 1986 til den 1. marts 1989: udelukkende Blendecques-La Rochette's omsætning i 1990 på Fællesskabets kartonmarked; for den periode, hvor Blendecques-La Rochette og Duffel deltog i kartellet, dvs. alene marts måned 1989: summen af deres omsætninger i 1990 på Fællesskabets kartonmarked; for den periode, hvor sagsøgeren er gjort ansvarlig for Blendecques-La Rochette's, Duffel's og Djupafors' deltagelse i

kartellet, dvs. fra den 1. april 1989 til slutningen af maj 1991: disse tre enheders samlede omsætning i 1990 på samme marked.

- 67 Den procentsats, der skal anvendes på de pågældende omsætninger, er afhængig af, om sagsøgeren kan betegnes som »hovedmand« i kartellet, hvilket selskabet har bestridt i det indlæg, det har indleveret efter hjemvisningen af sagen til Retten.
- 68 Kommissionen har i den forbindelse anført, at sagsøgeren ikke inden for rammerne af denne sag efter hjemvisningen kan anfægte det forhold, at det er blevet betegnet som »hovedmand« i kartellet, eftersom selskabet ikke i forbindelse med sin appel satte spørgsmålstegn ved Rettens vurdering på dette punkt.
- 69 Det skal herved erindres, at Retten fastslog, at beslutningen indeholder en tilstrækkelig angivelse af grundene til, at Kommissionen betragtede sagsøgeren som »hovedmand« (præmis 218 i Rettens dom), og at Kommissionen med rette betegnede sagsøgeren som sådan (præmis 225-236). Sagsøgeren anfægtede ikke Rettens vurdering på dette punkt under appellen (jf. ovenfor, præmis 18-20).
- 70 Rettens vurdering med hensyn til disse faktiske og retlige spørgsmål har endeligt fået retskraft, da der rent faktisk blev taget stilling til dem i Rettens dom (jf. i samme retning Domstolens dom af 19.2.1991, sag C-281/89, Italien mod Kommissionen, Sml. I, s. 347, præmis 14, og Domstolens kendelse af 28.11.1996, sag C-277/95 P, Lenz mod Kommissionen, Sml. I, s. 6109, præmis 50-54), og da de ikke er berørt af den delvise ophævelse af dommen, eftersom Domstolen kun

ophævede denne, for så vidt som Cascades gøres ansvarlig for de overtrædelser, der blev begået af Duffel og Djupafors inden Cascades' overtagelse af disse.

- 71 Sagsøgeren forsøger ganske vist med sin argumentation i sit indlæg at godtgøre, at selskabet efter Domstolens dom, hvorefter det ikke skal være ansvarligt for de overtrædelser, der blev begået af Duffel og Djupafors forud for overtagelsen af disse selskaber, ikke længere kunne betegnes som »hovedmand«. Denne argumentation er imidlertid irrelevant og skaber ikke tvivl om betegnelsen af sagsøgeren som »hovedmand«, eftersom Rettens dom godkendte den af Kommissionen i beslutningen anlagte vurdering, hvorefter deltagelse i PWG i sig selv gjorde det berettiget at betegne en virksomhed som »hovedmand«. Det hedder i denne forbindelse i beslutningens betragtning 170: »Hovedmændene«, nemlig de store producenter af karton, der deltog i PWG (Cascades, Finnboard, M-M, MoDo, Sarrió og Stora), må bære et særligt ansvar. De var helt klart de væsentligste beslutningstagere og drivende kræfter bag kartellet.«
- 72 Cascades har hele tiden selv erkendt, at selskabet begyndte at deltage i møderne i PG Paperboard's forskellige organer og navnlig i PWG i midten af 1986. Desuden går selskabets argumentation i det indlæg, der er indleveret til Retten efter Domstolens dom, ikke ud på, at det ikke deltog i PWG før overtagelsen af Duffel og Djupafors, men at selskabets mindre økonomiske vægt før overtagelsen af de to selskaber viser, at dets deltagelse i PWG ikke var frivillig. Endelig har sagsøgeren ikke bestridt, »at hovedformålet med PWG i realiteten var at begrænse konkurrencen, eller at de af Kommissionen konstaterede former for konkurrencebegrænsende adfærd faktisk fandt sted« (præmis 225 i Rettens dom).
- 73 Der skal derfor fortsat anvendes en sats på 9% ved beregningen af sagsøgerens bøde.

- 74 På grundlag af de fastlagte kriterier for fastsættelsen af sagsøgerens bøde (jf. ovenfor, præmis 60-73) fastsætter Retten under udøvelse af sin fulde prøvelsesret bøden til 13 538 000 EUR.

Sagens omkostninger

- 75 I Domstolens dom blev det besluttet at udsætte afgørelsen om sagens omkostninger. Retten skal således i nærværende dom træffe afgørelse om samtlige omkostninger i forbindelse med de forskellige sager i overensstemmelse med procesreglementets artikel 121.
- 76 I henhold til procesreglementets artikel 87, stk. 3, kan Retten fordele sagens omkostninger eller bestemme, at hver part skal bære sine egne omkostninger, hvis hver af parterne henholdsvis taber eller vinder på et eller flere punkter. I det foreliggende tilfælde har sagsøgeren kun fået delvis medhold ved Domstolen og ved Retten efter hjemvisningen af sagen til denne.
- 77 Retten finder således under hensyn til sagens omstændigheder, at sagsøgeren bør bære fem sjettedele af sine egne omkostninger og af Kommissionens omkostninger og Kommissionen en sjettedelen af sagsøgerens omkostninger og af sine egne omkostninger for Domstolen og Retten, herunder omkostningerne i forbindelse med sagen om foreløbige forholdsregler.

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

RET TEN (Første Udvidede Afdeling)

- 1) Den bøde, der er pålagt sagsøgeren ved artikel 3 i Kommissionens beslutning 94/601/EF af 13. juli 1994 om en procedure i henhold til EF-traktatens artikel 85 (IV/C/33.833 — Karton), fastsættes til 13 538 000 EUR.

- 2) Sagsøgeren bærer fem sjettedele af sine egne omkostninger og af Kommissionens omkostninger for Domstolen og Retten, herunder omkostningerne i forbindelse med sagen om foreløbige forholdsregler.

- 3) Kommissionen bærer en sjettedel af sagsøgerens omkostninger og af sine egne omkostninger for Domstolen og Retten, herunder omkostningerne i forbindelse med sagen om foreløbige forholdsregler.

Vesterdorf

Lenaerts

Pirrung

Vilaras

Forwood

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 28. februar 2002.

H. Jung

Justitssekretær

B. Vesterdorf

Præsident